

TARIM SEKTÖRÜNÜN TOPLUMA KARŞI SORUMLULUKLARI

R. Şeminur TOPAL¹

ÖZET

Bu makalede, tarihsel gelişim içinde tarımın yeri ve stratejik önemi çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılarak, toplumsal sorumluluk açısından tarımla etkileşimin payı irdelenmeye çalışılmıştır. Ulusal tarım politikalarımızın dönemsel olarak üretime ve dolaylı olarak da gelir, ihracat ve istihdama olan katkısı, biyolojik çeşitlilik ve ekolojik dengeye olan yansımalarıyla, sosyal sorumluluk bakımından etkileri incelenmiştir. Tarımın sosyal sorumlulukları boyutunun sürdürülebilir kalkınma bağlamında, kurumsal sorumluluk ilkeleri ve Avrupa Birliğine entegrasyon çabaları doğrultusunda nasıl değerlendirilmesi gerektiği yaklaşımları kıyaslanmaya çalışılmıştır. Ortak Tarım Politikaları uyarlamalarının ülkeler arası tarımsal yapılanma ortaklaşmasına, modernleşmeye ve verimlilik artışına katkılarına ilişkin değerlendirmeler özetlenmiştir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının katılımları ve kooperatifleşme teşviklerinin toplumsal sorumluluktaki payları, evrensel önerilerle de birleştirilerek irdelenmiştir. Bir toplumsal sorumluluk ve zorunluluk olarak da ele alınması gereken Gıda Güvenliği programıyla birlikte sağlanabilirlik, *sürdürülebilirlik* ve *sağlık güvenliği* gibi temel koşulların da yakalanması bakımından evrensel boyutta benimsenen temel bazı stratejilerin önemi vurgulanmaya çalışılmış ve ilgili “*anahtar fırsatlar*” özetlenmiştir. Türkiye gibi tarım ülkelerinin geleneksel değerlerini koruması, kaliteli gıda üretimi ve çevrenin korunmasının yarınlarımız açısından önemi değerlendirilmiştir. Modern teknolojik ürünler olarak lanse edilmeye çalışılan yeni uygulamaların, tarımın gelecek

¹ Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Ed. Fak. Biyoloji Böl.

güvencesi bakımından durumu, objektiflik ilkesi çerçevesinde irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sorumluluk, Tarım ve toplumsal sorumluluk, Güçlü Tarım Modeli.

RESPONSIBILITIES OF AGRICULTURAL INDUSTRY TOWARDS THE SOCIETY

ABSTRACT

By evaluating agriculture generally in the historical process and frame of its strategic importance, share of the interaction with agriculture is attempted to be explicated in terms of social responsibility on this article. Furthermore contributions of our national agricultural policies to periodic production and to income, export and employment indirectly, reflections on biological diversity and ecological balance, its effects in terms of social responsibility are investigated. Also in the context of sustainable development of agricultural social responsibilities dimension; social responsibility principles and approaches on how they have to be evaluated in accordance with the efforts in integration to EU are tried to be compared. Evaluations on being agricultural structuring consociate of common agriculture policies adaptations between countries, modernization and contributions to productivity boost. In this context; participations of the NGOs and roles of cooperation promotes in communal responsibility are explicated by combining with global suggestions. In terms of providing major conditions like obtainability, sustainability and health safety together with the Food Safety Programme which has to be handled as a communal responsibility and necessity, the importance of some major strategies in global dimension are attempted to be stressed and related “*key opportunities*” are summarized. Importance of protection of traditional values in agricultural countries like Turkey, quality food production and environmental protection as a matter of our future. From the agricultural future security aspect of new applications which are tried to be launched as modern technological products are explicated from an objective view.

Key Words: Social responsibility, agriculture and communal responsibility, powerful agriculture model.

GİRİŞ

Tarımsal üretim insanlık tarihinin en eski üretim faaliyetidir ve dünyanın ilk ve köklü politikaları da yine tarım alanında geliştirilmiştir. Gıda temin kaynağı olduğu için de tarımsal üretim, her dönemde stratejik önemini korumuştur. Toplumların giderek artan ve çeşitlenen gıda maddeleri taleplerinin karşılanması, tarıma dayalı sanayiler aracılığıyla ulusal gelir, ihracat ve istihdama olan katkısı, biyolojik çeşitlilik ve ekolojik dengeye olan etkileri nedeniyle de tarım, tüm ülkeler için çok önemli ve stratejik bir sektör niteliğindedir. Ülkeler tarih boyunca tarım konusunda politikalar oluşturmuş ve tarımda dışa bağımlılığı azaltmayı ve kendi kendine yeterliliği sağlamayı hedef edinmişlerdir. Tarım, toprağa, suya ve iklim şartlarına bağlı zahmetli, deneyim, özveri ve sabır isteyen bir sektördür. Çiftçi ve köylü sosyal yapımızın ana unsuru olup, tarım sektörü sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişmeye rağmen ekonominin itici gücü olma vasfını korumaktadır. Tarım, yaşamın kaynağı olması nedeniyle insanlığın var oluşundan bugüne tüm dünya için büyük önem taşımış, yaşam devam ettiği sürece de nüfusun çoğalmasına paralel, daha da artan oranda bu önemini koruyacaktır. Evrensel ölçekte tarım toplumu dönemi M.Ö. 8000-7000 yıllarında başlayıp, M.S. 1700'lü yılların sonuna kadar, yaklaşık on bin yıl sürmüş, sanayi toplumu ise 250-300 yıl gibi kısa bir sürede yerini sanayi ve giderek de bilgi toplumuna bırakmıştır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin çok hızlı gerçekleşmesinin temel nedeni, yeni teknolojilerin gelişme hızı ve bu teknolojilere uyum esnekliğinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanlık, sanayileşme sürecine göre teknolojik yenilikler konusunda daha bilinçlidir ve daha geniş olanaklara sahiptir (Şen ve Kaleli 2002).

Uluslararası rekabete hazır olmak ve bilgi toplumundaki tüm kesimlerin yanı sıra, tarım kesiminin katkısıyla da çağı yakalamak, ulusal ekonominin bütünleştirilmesi açısından da stratejik önem arz etmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında tarım sektörü; diğer sektörlerle göre özgün bir konumda olup, genel ekonomi kuralları içerisinde diğer sektörlerle karşılaştırılmamalı, ya da kıyaslanmamalıdır. Tarım sektörünün temel görevi; *toplumun bireylerinin beslenme, temel ihtiyaç maddelerini yeterli ve nitelikli olarak sağlamak, ülkemizin ekonomik gündeminde her zaman ön sıralarda yer alan istihdam sorununun çözümüne katkıda bulunmak ve dış satım olanaklarını geliştirmek suretiyle ulusal gelirimize katkıda bulunarak,*

ekonomik ve sosyal kalkınmamızı hızlandırmaktır. Dünya nüfusu son yıllarda hızla artmakta ve bu artan nüfusun dengeli bir şekilde beslenmesi büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımsal alanların sınırlı olması nedeniyle birim alandan daha fazla ve kaliteli ürün alabilmek için bilimsel ve teknolojik çalışmalar büyük bir hızla yürütülmelidir. Bu yönüyle her zaman ekonomi içinde ihmal edilmeyecek bir yeri olan tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar büyük bir titizlikle devam etmelidir. İnsanlar doğanın olanaklarından en iyi şekilde yararlanmaya ve kaynakları en etkin bir şekilde kullanmaya çalışırken doğal dengenin de bozulmaması için büyük çaba sarf etmektedirler. Bu nedenle hızlı sanayileşmenin yanı sıra, tarımın önemi de büyük ölçüde artmaktadır. Ekonomik gelişme süreci içerisinde ekonomide tarım önemli rol oynamaktadır.

Tarımın ekonomi içerisinde etkin bir yere sahip olmasına rağmen bu alandaki önemli darboğazlar, sektörün ekonomik gelişmedeki yerini almasını ve hızlı bir gelişmenin gerçekleşmesini sınırlamaktadır. Tarımın ülkemiz ekonomisini destekleyecek bir sektör olarak gelişmesi ve tarım sektöründeki darboğazların hafifletilerek, hem sektördeki hem de ekonomik gelişme üzerindeki olumsuz etkilerin giderilmesi amaçlanmaktadır. Bugün ülkemizde tarım arazilerinin fiziksel olarak genişletilmesi imkanı büyük ölçüde ortadan kalktığından, tarımsal üretimin artırılması tohumluk, fidan, fide, gübre, tarım alet ve makineleri, zirai mücadele ilaçları, sulama, damızlık hayvan, suni tohumlama, veteriner hizmetleri, yem ve kredi gibi tarımsal girdilerin çiftçilere yeterli miktarda ve zamanında ulaştırılması aynı zamanda bunların mümkün olan asgari fiyatla gerçekleştirilmesi ve uygun pazar şartlarının sağlanması ile mümkün olabilecektir. Bu amaca ulaşılmasında tarımda verimliliği artırıcı, mevcut potansiyeli değerlendirici teknolojik gelişmelerin uygulamaya konması ve üreticinin desteklenmesi hususu hedeflenmelidir. Tarım sektörü kendi içerisinde *bitkisel üretim, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri* olmak üzere dört alt sektöre ayrılarak incelenmektedir. Tarımsal üretimde bitkisel üretim alt sektörünün önemli bir paya sahip olması dolayısıyla bu alt sektörde meydana gelen değişiklikler toplam tarım sektörünün büyük ölçüde etkilenmesine neden olmaktadır. Tarım sektöründe iklim koşullarına bağımlılığın yüksek oluşuna, ülkede mevcut su kaynaklarının sınırlılığı da eklenince sektörde istikrarlı bir gelişmenin olması büyük ölçüde engellenmektedir. Bölgemizde mevcut su kaynaklarından aşırı çekimin önlenmesi ve bu kaynaklardan en iyi bir şekilde yararlanılmasına olanak sağlanması amacıyla yönelik olarak halen geleneksel yöntemlerle sulanmakta olan tarımsal arazilerde süratle modern sistemlere geçilmesi

gerekmektedir. Bu alanda başlatılan projelerin süratle tamamlanarak yürürlüğe konması su kaynaklarımızın optimum düzeyde kullanılmasına olanak sağlarken, tarımsal üretime de olumlu katkıda bulunacaktır (ZMO. 2007).

TÜRKİYE İÇİN DURUM DEĞERLENDİRMESİ

Türkiye, 780 bin km² yüzölçümü üzerinde 70 milyonu aşan nüfus barındıran, 24 milyon hektarı işlemeli olmak üzere, toplam yüzölçümünün % 53.5'ü oranıyla 41.5 milyon hektar tarım alanına sahip olan, halen üye veya aday konumunda bulunan ülkeler arasında Almanya'dan sonra en büyük ülkedir. Türkiye'de 81 bine yakın kırsal yerleşmelerde, 23.8 milyon insan yaşamaktadır. Her yıl ülke nüfusumuz yaklaşık %2 artmaktadır. Köylerin yaklaşık % 95'i, 2000 ve altı nüfusa sahiptirler. Kırsal alanda genel okuma yazma oranı % 82 olup, bu oran kadınlarda % 73'e düşmektedir. Yalnızca 923 bin çiftçi Bağ kur, 165 bin tarım işçisi SSK kapsamında bulunmakta, geriye kalan büyük nüfus herhangi bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunmamaktadır. Tarım, kırsal alanın en öncül ekonomik faaliyetidir. Sektörün ulusal gelirdeki payı % 11.5, istihdamdaki payı % 29.5 düzeyindedir (ZMO. 2006).

Mevcut doğal su kaynaklarının sınırlılığı su sorununu her geçen gün ağırlaştırırken su kıtlığı, ülke tarımının sürekli olarak karşı karşıya bulunduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca depolama, nakliye, pazarlama, kredi, hastalıklarla mücadele sorunlarının yanı sıra teknolojik eksiklikler, tarımsal araştırma ve adaptasyon çalışmalarının eksikliği ile yetersiz ve pahalı girdi kullanımının yarattığı sorunlar tarım sektörünün gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bitkisel üretimde sistemli bir gelişmenin sağlanabilmesi; sulu ve kuru tarım yöntemlerinin geliştirilerek üretimin artırılması, uygun münavebe tekniklerinin yaygınlaştırılması, kültürel tedbirlerin tam olarak uygulanması, sulama sistemlerinin yeni teknolojilere dayalı çağdaş sulama sistemlerine dönüştürülerek randımanın kullanılması ile mümkün olacaktır. Özellikle tahıl üretiminde kullanılacak tohumluğun Ülkemiz iklim ve toprak özellikleri dikkate alınarak ıslah çalışmalarının yapılması üretim artışı için büyük önem arz etmektedir. Günümüzde tarım teknolojisi uygulamaları, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve korunması, sulama, gübreleme, tarımsal mücadele, üstün nitelikli tohumluk, fidan, damızlık materyal ve

tarımsal mekanizasyon şeklinde gruplandırılabilir. Bunlar içinde mekanizasyon kendi dışındaki tarım teknolojisi uygulamalarının etkinliğini artırmak, ekonomikliği sağlamak ve çalışma koşullarını iyileştirmek açısından da ayrıca önemli bir tamamlayıcı öğedir. Teknik tarım uygulamaları tekil uygulamalarında iyi de olsa, tamamlayıcı öğeler arasında sağlıklı bir kombinasyon düzeyi oluşturulmadıkça, toplam verimliliğin artırılması sınırlı kalacaktır. Bu düşünce kapsamında mekanizasyon araçlarının tüm tarımsal üretim girdileri arasında en büyük paya sahip olması mekanizasyonun sağlıklı ve ileriye dönük planlanmasının önemini ortaya koymaktadır. Ülkemizde hayvan sayıları, sayı açısından belirli dönemlerde doyum noktasına yaklaşmış olmakla beraber, hayvan başına elde edilen verim hedeflenen düzeye ulaşamamıştır. Tarımı gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimin büyük bir kısmı hayvancılıktan elde edilirken ülkemizde hayvancılık, üretiminin toplam tarımsal üretim içindeki payı %35-50 dolaylarında seyretmektedir. Orman varlıklarını korumak, gereğince artırmak koşulu ile, toplumun orman ürünlerine olan gereksinimlerini ve bunun yanında ormanların sunduğu diğer işlev ve hizmetlere olan gereksinimleri karşılamak amacıyla yapılan devamlı, planlı ve rasyonel çalışmaların bütünü olarak tanımlanabilen ormancılık da, halen çok parlak durumda değildir (ZMO. 2007).

Yine Ziraat Mühendisleri Odası tarafından yapılan değerlendirmeye, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki (1996 – 2000) saptamalardan bazıları şunlardır;

(i) Toprak ve su kaynaklarının kullanımının planlanması ile yönetimi konusunda, ülke genelinde belirlenmiş kapsamlı bir politika bulunmamaktadır.

(ii) Toprak ve su kaynaklarının potansiyelinin tespitine ilişkin veri toplama, etüd ve araştırma çalışmalarına yeterince önem verilmemektedir.

(iii) Yatırım programında yer alan proje paketinin ve bekleyen proje stoğunun büyüklüğü göz önüne alındığında, mevcut yatırım imkanları ile tarımsal altyapı ihtiyacının ülke genelinde arzulan düzeyde ve sürede karşılanması mümkün görülmektedir.

(iv) Yatırım programında büyüyen proje paketi nedeniyle, kalkınma planı hedefleri ve bütçe imkanları çerçevesinde uygulamaları sürdürülen projelerin ekonomikliği ortadan kalkmakta ve projelerden beklenen faydanın zamanında temini mümkün olamamaktadır.

Yine aynı Oda tarafından özetlendiği üzere; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001 – 2005) kırsal kalkınmanın yaygınlaştırılarak

hızlandırılmasını sağlayacak olan kırsal alandaki idari örgütlenmelerin henüz istenilen düzeye getirilemediğinin altı çizilmiştir. “Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması“, kırsal kalkınmanın temel amacı olarak belirtildikten sonra, “kırsal alanda istihdamın artırılması, kırsal nüfusun gelirini artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve her düzeyde katılımcılığın önem taşıdığı”, “kırsal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılmasında merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin eşgüdüm içinde çalışmalarının sağlanacağı”, ifade edilmektedir (ZMO, 2006).

Gelişmiş ülkelerde tarımın istihdamdaki payının % 5, GSMH'daki payının ise % 2 dolayında olduğunu, tarımın payının bu değerlere doğru çekilmesinin gelişme eğilimini temsil ettiğini savunulmaktadır. Diğer sektörlerin istihdam çağırmadığı; tarım sektöründeki kadın ağırlıklı ve eğitimsiz işgücünün diğer sektörlerle transfer ol(a)madığı ve kente göç sonrası özellikle kadın işgücünün neredeyse tamamının, erkek işgücünün ise önemli bir bölümünün işsiz kaldığı bu süreç, modernleşmeyi değil toplumsal çöküntüyü temsil etmektedir. Gelişmiş ülkeler 1980'lere kadar arzı etkileyen ve fiyatlar üzerinde doğrudan etkin olan desteklemeler yoluyla büyük bir tarımsal üretim hacmine erişmişlerdir. Bu dönemde tarıma girdi sağlayan ve tarımsal ürünleri işleyen şirketlerde de büyük bir yoğunlaşma olmuştur. Çoğu ABD'li bir kısmı da Avrupa Birliğinden az sayıda şirket de bu alanları kontrol etmeye başladılar. Bu yıllara kadar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler karşısında büyük bir güç biriktirmiş olan gelişmiş ülkeler ise, anlaşmada söz verdiklerini büyük ölçüde yerine getirmemişlerdir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerin tarım politikaları yapısal uyarlama politikaları ile büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu durum Türkiye'deki tarım politikasını da temelden etkilemiştir (Özkaya ve ark. 2010).

SOSYAL SORUMLULUK BOYUTUYLA TARIM

Sorumluluk, bilgisi ve bilinci olana düşer. Dolayısıyla, ülke sorunlarına çözüm üretme konusunda kendisini sorumlu ve görevli hissedenlere, ülkeyi yönetmeye talip olanlara, genel anlamda, aydınlar kesimine büyük bir sorumluluk düşmektedir. Tarım sektörünün mensupları olarak, mesleki ve çalışma alanları olarak, uygulamayı yürütecek konumdaki

bizler; yüklenen bu sorumluluğu gereğince yerine getirmek zorundayız. Tarım ve sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde üretimde meydana gelen değişimler küreselleşme süreci boyutunda hızla otomasyon sistemine giderek, üretimin hızı ve üretilen ürünün kalitesini değiştirmiş, en son teknolojileri kullanmak suretiyle değişik marka ve modelde ürünü üretip sürekli bir değişim sirkülasyonunda olan talebe anında cevap verebilen bir sanayi yapısı oluşmuş ve ilerleyen süreçte de bilgi toplumu ortaya çıkmıştır. Günümüzde toplum, giderek artan bir oranda, işletmelerin sosyal sorumluluk üstlenmeleri konusunda baskı yapmaya başlamış ve bunun sonucunda topluma hizmet amacı gözetilmeksizin, sadece kar amacına yönelen firmaların başarı şansı azalmıştır. Artık yöneticiler, erk ve yetkilerini kullanırken toplumsal eğilimlerden büyük ölçüde etkilenecek kararlarını insani, sosyal, politik, yasal ve etik boyutlarını düşünmeden alamaz hale gelmiş, işletmelere bir takım olanaklar sağlayan ve bazı kısıtlamaları da beraberinde getiren çevresel faktörleri de dikkate almak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle, yaşamak ve varlık sürdürmek isteyen işletmelerin, toplumun istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olması, çevreyi koruması ve ahlaki davranabilmesi vazgeçilmez bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Yiğitoğlu 2010).

Dünyadaki hızlı nüfus artışına bağlı olarak, günümüzde bazı ülkelerde görülen ve gelecekte de diğer ülkelerde de ortaya çıkma riski bulunan açlık sorunu, toplumları tedirgin etmektedir. Bu tedirginlik bir yandan, mevcut ekilebilir alanlarda üretimi artırıcı yeni tekniklerin uygulanmasını diğer yandan, bugün için verimsiz kabul edilen toprakların da üretime açılarak, tarımsal ürün üretim hacminin artırılması çabasını zorunlu hale getirmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte tarımsal ürünlere dayalı endüstrilerin gelişmesi, endüstriyel hammadde üretimine yönelik tarımsal mallara olan talebin evrensel ölçekte artmasına neden olmuştur. Ancak nüfusunun önemli bir bölümünün geçimini tarımdan sağlayan ülkelerde, bu sektörün ekonomi içindeki önemi devam etmektedir. Dünya ekonomisinde tarımsal üretim ve dış ticarete söz sahibi olan ülkeler; bu sektörü diğer sektörlerden ayırarak, özenli müdahalelerle yaklaşmaktadırlar. Nitekim serbest piyasa koşulları; sanayi ürünlerinde verimlilik ve üretimi arttırırken, diğer sektörlerden ayrılan bazı özellikleri nedeniyle tarımın aleyhine işlemektedir. Tarım sektörünün bu özellikleriyle toplumda genel dengelerin sağlanması ve korunmasına katkıları, ürün muhafazası ve bunlarla ilgili pazarlama olanaklarının zor ve diğer sektörler göre gelirinin düşük olması gibi nedenlerden, tarım sektörü ülkelere göre değişmekle birlikte, piyasa

ekonomisinin en yaygın olduğu ülkeler dahil birçok ülkede desteklenmektedir (Bayraç ve Yenilmez 2004).

Sosyal sorumluluk; *“işletmenin ekonomik faaliyetlerinin, onunla ilgili tüm paydaşların çıkarlarına zarar verilmeden yönetilmesi”* şeklinde tanımlanabilir. Bir başka tanıma göre de sosyal sorumluluk; *“işletmelerin, toplumun değer ve amaçları açısından arzu edilen yolları takip ederek, bu yönde kararlar vermesi ve işletmenin yönetilmesi konusunda bağlı olduğu mecburiyetler”* şeklinde ifade edilmektedir. İşletmeler çevrelerindeki sistemin bir parçası olduğuna göre, yaşamlarını sürdürmeleri bu sistemdeki değişikliklere uyum sağlamalarıyla mümkündür. Tarımsal işletmeler de, sistemdeki değişikliklere uyum sağlamak için, modern işletme yönetiminin en temel özelliği olan sorumluluğu bir araç olarak kullanmalıdırlar. Toplumsal yaşamın bir gereği olarak ortaya çıkan sosyal sorumluluk kavramı, değişen şartlara bağlı olarak, boyutları ve etki alanı artmış şekilde genişlemektedir. İşletmeler, çevrelerindeki sistemlerin tamamlayıcıları olarak, değişimlere uyum sağlamak için, modern işletme yönetiminin en temel özelliği olan sorumluluğu bir araç olarak kullanmalıdırlar. Toplumsal yaşamın bir gereği olarak ortaya çıkan sosyal sorumluluk kavramı, değişen şartlara bağlı olarak, boyutları ve etki alanı artmış şekilde genişlemektedir. Tarımsal üretimin ana girdisi toprak olup, sanayi toplumu döneminde, toprağın yerini sermaye malları ve makineler almıştır. Tarımda ana sermaye doğadır, doğanın sahibi ise insanlıktır. O halde tarım öncelikle insanlık için vardır. Sosyal sorumlulukların kapsamını sıralandığında, aşağıdaki gibi özetlemek gerekir (Şen ve Kaleli 2002);

- Kurumların ve onun paydaşlarının sermaye sahiplerine karşı olan yükümlülükleri söz konusu olup, bunlar tarımdaki ifadesiyle insanlığa karşı yükümlülükleridir.

- Yakın çevreye (yerel veya bölgesel yakın çevre) istihdam olanaklarının teminidir,

- İşe almada, cinsiyete, rka ve sosyal sınıflara eşit davranılmalıdır,
- Tüketicinin korunması esastır,
- İş ahlakına sahip olunması temeldir. Haksız ve aşırı karlar elde etme gibi çirkin rekabet, iş ahlakına ters davranışlar sergilenmemelidir,

- Çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin yaşanabilecek bir ortam olarak korunmasıdır,

- İnsanlığa karşı duyulması gereken **mecburi ve ihtiyari sorumluluklardır.**

İşletme Dışı Sosyal Sorumluluklar ise;

- 1- İşletmelerin iş ahlakına uymaları,
- 2- Ürünün güvenilirliği bakımından, ürünü tüketiciye doğru tanıtılması,
- 3- Tüketicileri bilgilendirme sorumlulukları,
- 4- Fiyat belirleme bakımından sorumlulukları,
- 5- Çevre kirliliğinin önlenmesi açısından sorumlulukları olarak sıralanabilmektedir.

En son yenilikleri içeren teknolojiye ulaşmak bilgiyi gerektirirken, en son teknolojiyi yaratan bir işletmenin bunu pazarlayabilmesi de bilginin yaygınlaştırılmasını gerektirmektedir. Buna göre; ekonomik güç elde etmek, ne sermaye gücüyle, ne genç nüfusla, ne de başka bir güçle ilintilidir. Güç bilgidedir, bilgili olan güçlü olandır. Çağımızda bilgi, ekonomik alanda emek ve sermayenin önüne geçerek, üretimin artmasını sağlayan en önemli unsurların başında yer almaktadır. Daha çok çalışma, yerini daha bilgili ve akıllıca çalışmaya bırakmaktadır. Bilgi ekonomisi çağında işletmelerde, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek, verimliliği artırabilmek ve uygulamak istedikleri yenilikleri daha çabuk hayata geçirebilmek, daha hızlı ve etkin karar vermek için, bilginin iş performansında oluşturduğu büyük gelişmeleri dikkate almak zorundadırlar. Sosyal sorumlulukların gerçekleştirilmesi sonucunda tatmin olmuş bir toplum yaratmak için, insana odaklanmış katılımcılığı benimseyen bir yönetim modeline ihtiyaç vardır ki, bu model tarımda 'Toplam Kalite Yönetim Modeli olarak düşünülebilir (Şen ve Kaleli 2002).

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK BOYUTUYLA TARIM

Tarım sektörel yapısıyla, kurumsal sorumluluk ilkelerinin de esas alınması gereken bir yapıdadır. Buna göre kurumsal sosyal sorumluluk, kurumların müşterilerini tanımasını ve onların beklentilerini anlamasını sağlamaktadır. Sorumluluk çerçevesinde benimsenecek ürün kalitesinde istikrar sağlama, dürüst tanıtım ve pazarlama faaliyetleri sayesinde müşteri memnuniyetinde artış meydana gelir ve müşteri ilişkileri geliştirilir. Sosyal sorumluluğunun bilincinde olan kurumların tedarikçilerle kuracakları ortaklık yaklaşımı sayesinde, aralarındaki ilişkide dürüstlük ve adil davranış artar, karşılıklı güven sağlanır. Böylece başarılabilir olan uzun vadeli karşılıklı çıkarıya dayanan sağlam ilişkiler sayesinde üretimde etkinlik yaratılır. Bu haliyle tarımı yöneten ve politikalarını belirleyen, ulusal boyutlu

etkileşimi sağlayan hükümetler, kurumsal sosyal sorumluluğun güvencesi ve garantörü olmak durumundadır. Avrupa Birliği (AB) kurumsal sosyal sorumluluğu; *'kurumların sosyal ve çevresel kaygıları, kendi istekleriyle faaliyetlerinin ve tüm paydaşlarıyla ilişkilerinin bir parçası haline getirmesi'* olarak tanımlamaktadır. Tüm paydaşlardan kastedilen çalışanlar, tedarikçiler, müşteriler, ortaklar, kredi verenler ve toplumdur. Kurumsal sosyal sorumluluk pek çok alanda çeşitli faaliyetlerin yürütülmesini gerektirir. Kurumlar, tarım, çevre, eğitim, iç ortaklıklar, iş ilişkileri, sponsorluklar, insan hakları, ürün kalitesi gibi pek çok alanda duyarlı davranarak kendi varlıklarına ve karlılıklarına zarar vermeden topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirebilirler. Dünyadaki örneklere bakıldığında kuruluşların kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin tüm bu alanlarda yer alabildiği, ya da birkaç alanda yoğunlaşabildiği görülmektedir. Kimi kuruluşlar ürettikleri ürüne ya da hizmete özgü sosyal sorumluluk atılımlarında bulunurken, kimi kuruluşlar da buldukları yerel bölgeye ve burada yaşayan insanlara yapacakları katkı ile sorumluluklarını yerine getirmektedirler. Ayrıca, kuruluşların sorumluluk bilinçleri tedarikçilere de yansıyor onları sorumlu ticaret yapmaya teşvik etmektedir (Yiğitoğlu 2010).

Kurumların sorumluluk aktivitelerini hedef kitleleri olan topluluğa nasıl ulaşılması gerektiği hususu, etkin iletişim kurmada önem kazanmaktadır. Bu bağlamda da tarımsal politika ve uygulamalar, toplumsal hatta evrensel boyutta algılanması, uyarlanması ve uygulanması gerekli stratejilerdir. Bilginin giderek sermaye ve zenginlik yaratan stratejik kaynak haline gelmekte olduğu ekonomik ve toplumsal anlayış, işletmelere de ciddi sorumluluklar yüklemektedir. Böylece sosyal sorumluluklar, bilgi toplumunda önem kazanmaya başlamıştır. Bilgi toplumu işletmelerinin, sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri, stratejik bir yönetim düşüncesi olmalıdır. Dolayısıyla topluma, ekolojik çevreye, hukuka, insan haklarına, verimliliğe, yaşam düzeyinin yükseltilmesine, hizmette kalitenin sağlanmasına, yönetimde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin gerçekleşmesine karşı duyarlı olmak zorundadır. Bilgi toplumu işletmeleri, verimlilik ve kalitede artış, etkin stratejik yönetim, pazar payında artış, kurumsal imajın güçlenmesi gibi avantajları yakalayabilmek için de bilgi toplumunun gerektirdiği sosyal sorumlulukları yerine getirmelidirler (Şen ve Kaleli 2002).

BİLGİ TOPLUMU KAVRAMININ DOĞUŞUYLA, TARIMSAL PERFORMANSIN ETKİLEŞİMİ

21. yüzyılda bilgi kavramı, değişen anlam ve içeriğiyle karşımıza çıkmaktadır. Yeni gelişen teknolojilerle değişen doğrultuda; nüfusun bilgiye olan gereksinim artışı, bilgi kullanımını ve bilgi yönetimini ön plana çıkarmıştır. Bu eğilim tüm dünyada, bilgi toplumuna geçiş olarak değerlendirilmektedir. Sektörleri ve kurumları, işleyiş biçimleri ve normlarıyla ikinci dalga olarak adlandırılan, sanayi toplumundan oldukça farklı niteliğe sahip olan bilgi toplumu, yapısını belirleyen bir dizi özellikleri bünyesinde taşımaktadır. Bilgi sistemleri ve teknolojilerine dayalı olarak biçimlenmekte olan bilgi toplumu, sanayi toplumundan ciddi biçimde ayrırmakta, dönüşmekte ve yeni toplum biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi teknolojileri, dünyayı bir aę sistemi ile donatarak, zaman ve uzaklık engellerini ortadan kaldırmakta ve globalleşmeyi hızlandırmaktadır. Günümüz temel felsefelerinden olan Toplam Kalite Yönetimi (TKY) felsefesi çerçevesinde de, tüketicinin mevcut ve gelecekteki beklentilerini tam ve ekonomik bir şekilde karşılamak amaçlamaktadır. Yine aynı yaklaşımla; tüm çalışanların katılımıyla sürekli gelişimin öngörüldüğü, çevreye saygılı bir yönetim anlayışına erişim hedeflenmektedir. Bu durumda TKY ile eşgüdümlü olarak sosyal sorumluluk ise, işletmelerin birlikte yaşadığı çevreye karşı da sorumlu olmaları gereğidir. Bu doğrultuda işletmenin, politikasını değişimlere uyarlaması gerekir. Dolayısıyla, sosyal sorumluluk bilinci içinde yönetsel felsefesini oluşturarak çevreye açılan işletmeler, daha başarılı ve uzun ömürlü çalışma şansına sahip olurlar. Çevre ilişkilerini sürekli ve düzenli genişleten işletmeler; toplumsal çıkarlarla, örgütsel çıkarları uzlaştıran çağdaş işletmeler olarak da tanımlanabilir. Çağdaş işletmeler, sadece yaşayabilmek için değil, toplumun gelişen ve değişen koşullarına, işletmelerinin uyum göstermesini gerçekleştirebilmek ve toplumun yeni yapısına uygun yeni yönetim modelleri geliştirmek zorundadır.

KÜRESELLEŞME DOĞRULTUSUNDA TARIMSAL İŞLETMELERİN SOSYAL SORUMLULUK BİLİNCİNE KATKISI

Ülkede uygulanan ekonomik politika ne olursa olsun, tarım her koşulda desteklenmelidir. Gıdanın stratejik bir ürün olduğu günümüzde artık kabul görmüş olup, tarım sektörü güçlü olan ülkeler dünya ekonomisinde de

söz sahibi olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin tarıma çok fazla destek verdiği yine bilinmektedir. Türkiye'de ise tarımın uzun süre "*geri kalmışlık ve kaynakları emen kara delik*" olarak gösterildiği halde, günümüzde "*güçlü tarım, desteklenen tarımdır*" ifadesiyle tanımlanmaktadır. AB bütçesinin %40'ını tarıma ayırmaktadır. Türkiye'de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 2010 yılı bütçesi öngörülerinde, tarıma ayrılan pay 7 milyar 640 milyon lira olup, tarım desteklemeleri için de bütçeye 5,6 milyar lira ayrılmıştır. Tarım Kanununa göre tarıma ayrılan desteklerin GSMH'nin %1'inden az olmaması gerekmekte iken, mevcut rakamlara göre ayrılan desteğin GSMH'nin %0,54'ü, yasanın öngördüğü desteğin ancak %50'si ölçüğünde olduğu bildirilmektedir. Ayrılan 5,6 milyar liralık kaynağın da 750 milyon lirası fındık ekim alanlarının sınırlandırılması amacıyla üreticiye tazminat olarak verilecek olup, 2010'da tarıma verilecek destek 4 milyar 899 milyon liraya inmektedir. Bunun da GSMH'nin ancak %0,47'sine tekabül ettiği ifade edilmektedir (Ağırnaslıgil 2009).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramına önem veren tarım işletmeleri genel olarak üç ana tema üzerinde yükümlülük sergilemelidirler. Bunlar;

1- Öncelikle işletmelerin ticari faaliyetlerini yürütürken, kanuna, etik standartlarına, insan haklarına tam anlamıyla uyumlu davranmaları ve faaliyetlerinin dünyanın her yerinde çevreye verebileceği zararı en aza indirmek durumunda olduklarını kabul etmeleri ve buna uygun davranmalarıdır,

2- İşletme faaliyetlerinin sadece işletmenin içini değil, aynı zamanda pazarı, tedarik piyasalarını, içinde yaşanan yöreyi, sivil toplum örgütlerini ve kamu sektörünü de etkilediğinin ve tüm bu paydaşlar ile iş birliği içinde çalışma gereğinin bilincinde olmalarıdır,

3- Bu yükümlülüğün, en başta kamusal yönetimler, işletme yönetimlerinin sorumluluğunda olduğu kabul edilmelidir. Bu kavrama önem veren işletmeler, yönetim yaklaşımlarını da aynı ciddiyetle yürütmek durumundadırlar (Yığıtoğlu 2010).

Tarımsal işletmelerin genelde yerine getirmesi gereken sorumluluklar;

- ekonomik sorumluluk yani verimli ve karlı olmak,
- hukuki sorumluluk yani yasalara uymak,
- etik sorumluluk yani yasaların ötesinde toplumsal norm ve beklentilere uyumlu davranmak,
- sosyal sorumluluk yani toplumsal sorunların çözümü için gönüllü katkıda bulunmak şeklinde açıklanabilir. Bu bağlamda kurumsal sosyal

sorumluluk, işletmelerin daha iyi bir toplum ve daha iyi bir çevre için gönüllü olarak katkıda bulunmasıdır (Şen ve Kaleli 2002).

AB Ülkeleri ve ABD gibi tarımsal üretimde önemli paya sahip ülkeler incelendiğinde, bu ülkelerin aynı zamanda sanayi alanında da ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Burada tarım ve sanayi sektörünün teknolojik gelişme ve üretim miktarı bakımından girdi-çıkı ilişkisi nedeniyle birbirini olumlu etkilediği sonucunu çıkarmak mümkündür. Endüstriyel alanda kaydedilen gelişmeler tarım kesimini de çok yakından etkilemiş ve tarımın gelişmesine olumlu katkılar sağlamıştır. Üretilen hammaddenin işlenmesi ve mamul madde haline getirme çalışmaları da, tarım ile sanayi kesimi arasında *tarıma dayalı sanayi* diye adlandırılan bir sektörün doğmasına neden olmuş ve ülkelerin sanayi ürünü ihracatı içerisinde bu ürün grubu önemli bir paya sahip olmuştur. Ayrıca tarım sektörü sanayinin hammaddesini temin etmesi yanında, sağladığı istihdam ve ürettiği katma değer itibarıyla da tüm ülkelerde kalkınmanın lokomotifi konumundaki bir sektör olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş ülkeler kalkınmasını tarımla başlatmışlar, bu süreçte tarımsal üretim desteklenmiş, birim alandan alınan verimin artırılması ve bunların işlenmesiyle tarımsal sanayi gelişmiştir. Kısacası söz konusu gelişmiş ülkelerde sanayi devrimi kırsal kesimin kalkınmasıyla sağlanabilmiştir. Gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan bazı ülkelerde yaşanan bu durum uzun vadeli uygulamaya konulan politikalarla, planlı üretimi sağlayan destekleme yöntemleriyle, pazarlama kanallarının düzgün işletilmesi ve etkin bir denetimle sağlanabilmiştir. Bu noktada; oluşturulan “Ülkemiz Tarım Politikalarının amaçları ve öncelikleri neler olmalıdır?” sorusunun cevabını net ve doğru biçimde ifade edebilmeli, **“Güçlü Tarım”** modelinin ne olduğu veya ne olması gerektiğini ortaya koynabilmelidir (Yetkin 2009).

Ülkemizde tarım sektörünün sorunlar yumağı içerisinde olması özellikle 1980 sonrası uygulanan politikaların sorgulanmasını ve yeni çözümlerin ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Son yıllarda tarımın GSMH içindeki payında nispi olarak azalma görülmesinin, tarımın önemini de azalttığı şeklinde yorumlanmaması gerekmektedir. Tarımsal üretimin önemli bir kısmı sanayide işlenerek, tarıma dayalı sanayi ürünü olarak değerlendirildiği, ayrıca tarımda sağlanan verimlilik artışı sayesinde daha az kaynak ve daha az emek ile daha fazla üretim sağlanabilmektedir. Uluslararası karşılaştırmalara göre Türk tarımının potansiyel olarak mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu ancak, Türkiye'nin tarımda verimlilik ve teknoloji kullanımını açısından yeterli düzeyde gelişmiş olduğunu söylemek

güçtür. Türkiye dört iklimin yaşandığı ve tarımsal üretim bakımından büyük avantajlara sahip nadir ülkelerden biri olmasına karşın, uygulanan tarım politikaları ve planlı olmayan tarımsal üretim nedeniyle iç talep fazlası ürünün dış piyasalara arz edilip gerekli gelirin elde edilmesi konusunda yetersiz kaldığı bilinmektedir. Yine Türkiye’de tarım sektörünün üretim, istihdam ve piyasa gibi katkıları dikkate alındığında ekonomide önemli bir ağırlığa sahip olduğu da bir gerçektir. Ülkemizde ve tüm Dünya’da Tarım Politikaları; üreticilerin gelirini artırmak, kırsal kesimin yaşam düzeyini iyileştirmek, gelir dağılımındaki dengesizliği gidermek, tüketicileri fiyat artışına karşı korumak amacı ile devletin uyguladığı önlemler bütünü olmalıdır. Ülkemizde Tarım politikasını belirleyen;

- Tarımın genel ekonomideki yerini güçlendirmek,
- Tarım ürünleri fiyatlarını belirleyici politikalar yürütmek,
- İstihdam olanaklarını artırmak, kırdan kente göçü düzenlemek,
- İşletme büyüklükleri ile ilgili iyileştirmelere gitmek,
- Toprak ve tarım reformunu uygulamak,
- Tarımda gerekli desteklemeler ağırlık vermek,
- Tarımsal eğitimi, araştırma ve yayım hizmetlerini yaygınlaştırmak,
- Doğal kaynak ve çevre koruma önlemlerini almak,
- Kredi kaynaklarının dağılımını düzenlemek temel konularda odaklanmak gerektiği önemle vurgulanmaktadır.

Buna göre tarımın genel ekonomideki yerini güçlendirmek, “Güçlü Tarım Modeli” nin hareket noktası olmalıdır. Temel olarak belirlenen diğer konular ise tarımın genel ekonomideki yerini güçlendiren destekleyici unsurlar olup, burada hareket noktalarının belirlenmesi kadar önemli olan, belirlenen politikaların hayata geçirilebilmesidir. Politikalarla, uygulamaların birbiriyle çelişmemesi, yine belirlenen amaca ulaşmak için doğru araçların kullanılması başarının esasını oluşturmaktadır. Ülkemizde hangi ürünün desteklenmesi gerektiği yönünde de doğru bir politika ortaya konulamamıştır. Üretim açığı bulunan ürünler esas alınmakla beraber, bazı ürünlere verilen desteklerde hangi amaçların gözetildiği net olarak ortaya konulmamaktadır. Oysa destekleme yapılırken üretici, sanayici ve tüketici bir bütün olarak ele alınmalı, birbirleri ile etkileşimleri mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye’de tarımda rekabetçi yapının geliştirilmesi, tarım kesiminin kalkınmadan ve artan refahtan daha fazla pay alabilmesi için, tarım sektörünün değişken ve dinamik ekonomik sisteme adaptasyonu gerekmektedir (Ağırnaslıgil 2009).

Küreselleşen dünyada insana odaklı olmayı, bilgiyi ve beraberinde eğitim etmenlerini ön plana çıkararak bilgi toplumunda, bu toplumun işletmeleri de bu önemli etmenleri benimseyecek ve önem verecek yönetim modellerini tercih etmelidirler. Türk tarım sektöründe örgütsel yapı açısından gelişkin bir yapı yetersizliği söz konusudur. Sektörel alanda sivil toplum kuruluşlarında örgütsel kaynaklar sınırlıdır. Bu bakımdan AB sürecinde STK'ların konulara ilişkin katkıları yüzeysel kalacaktır (Arabacı 2005).

Ülkelerin ekonomik kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir işleve sahip olan, istihdam yaratma, kaynakları harekete geçirme, yatırım oluşturma, sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla mücadelede etkisi ile gelişmiş ülkelerde kamu ve özel sektör yanında **“üçüncü bir sektör”** olarak kabul edildiği bildirilen kooperatifçiliğin ilk uygulamalarında amaç, üyelerine ucuz ve kaliteli ihtiyaç maddesi temin edilmesidir. Yine kooperatifler, ortak ekonomik ihtiyaçların işbirliği ile karşılanması amacıyla taşıyan kuruluşlar olarak bütün dünya genelinde kabul görmüştür. Çiftçinin dolaylı olarak da ülkelerin ortak çıkarlarını gözetmek amacıyla gerçekleştirebilmek için örgütlü bir topluma sahip olmak şart olduğu gibi, ulusal ekonominin bütünleştirilmesi açısından çok daha önemlidir. Gelişmiş ülkelerde kooperatifler günümüzde devletlerin fonksiyonlarının önemli bir bölümünün sivil toplum örgütlerine devredilme eğilimi giderek ağırlık kazandığı bir ortamda, önemli ve yeni görevler üstlenmektedir. Bu bağlamda kooperatifçiliğin desteklenmesi de güçlü tarım modelinin kaçınılmaz gereği olarak bildirilmektedir. Kooperatifler gibi resmen tanınmış olan Üretici Örgütlerinin de, Ortak Tarım Politikaları (OTP)'nin belirlenmesi ve uygulanması sürecinde, tarımsal kooperatiflerin hem ülkeler bazında, hem de AB düzeyinde rolleri ve etkileri büyüktür. Özellikle tarımın, tarım dışı sektörlerle bütünleşmesinde, tarımsal pazarların iyileştirilmesinde ve tarımsal pazarların önemli bir kısmının denetimlerinde kooperatifler önemli görevler üstlenmekte olup, modern kooperatifçilik anlayışının geliştirilerek, ülkemizde de üretici örgütlerinden yararlanılması önceliklendirilmelidir. Yine sosyal organizasyonları destekleyerek, çiftçilerin ülke yönetimine demokratik müdahalelerini ve kamuoyu etkinliklerini artırmalarında yardımcı olarak kontrollü tepki vermelerini sağlamak, ülke güvenliğimiz açısından da önemlidir. Kooperatifler AB'de kırsal kalkınmanın temeli ve ikinci direği ilan edilmişken, ülkemizde yine ihmal edilen bir boyuttur (Ağırnaslıgil 2009).

Tarım sektöründe verim, dolayısıyla üretimi artırmak için girdi

kullanımının artırılmasına büyük önem verilmelidir. Buna erişim için, tarımda dışa bağımlılığı azaltmayı ve kendi kendine yeterliliği sağlamayı hedefleyebilmek üzere, tarım sektörünün devlet eliyle desteklenmesi zorunludur. Bu zorunluluktan hareketle, dünyada devlet müdahalesinin en yoğun olduğu tarım sektörü için destek ve koruma en üst düzey politikalarındadır. Tarım sektörü ve bu sektöre yönelik politikalar, AB'nin de temel taşlarından birisidir ve ilk ortak politika '*Ortak Tarım Politikası (OTP)*' adı altında bu sektöre yönelik olarak belirlenmiştir. OTP ile üye devletlerin tarım politikaları ortak bir çerçevede yönetilmektedir. Ayrıca bu politika, Birliğin piyasalarında destekleyici, üye olmayan ülkelere karşı da koruyucu bir yapıya sahiptir. Oluşturulduğu ilk yıllarda Birlik bütçesinden yaklaşık %90 pay alan bu sektörün, günümüzde de halen %50'yi aşan oranda paya sahip olması, AB'nde OTP'nin ağırlığının bir göstergesidir. Avrupa Birliği'nde OTP'nin yürütülmesinde '*tek pazar ilkesi, birlik tercihi ve ortak mali sorumluluklar ilkesi*' gibi bazı prensipler esas alınmıştır. AB'nin OTP sonucu elde ettiği başarılar, AB hedef ve politikalarında önemli değişikliklere neden olmuştur (Yıldız 2008, Bayraç ve Yenilmez 2004).

OTP'ye Uyum Çalışmaları çerçevesinde, Türkiye'den kısa dönemde istenenler özetle: (DPT, 2003, Bayraç ve Yenilmez 2004).

- i. İşleyen bir arazi ve çiftçi kayıt sisteminin kurulması,
- ii. Hayvan kimlik sisteminin yerleştirilmesi,
- iii. Bitki pasaportu getirilmesi (bitki geçiş izinleri sisteminin oluşturulması),
- iv. Tarım piyasalarının izlenmesi, düzeltilmesi ve kırsal kalkınma önlemlerinin uygulanması için idari yapının iyileştirilmesi,
- v. Laboratuvar testleri ve hayvan muayenelerinin daha ileri derecede tesisi,
- vi. Balık kaynaklarının geliştirilmesi ve bunun için, gerekli idari yapıların oluşturulması,
- vii. Balıkçılık filo kayıtlarının yapılması,
- viii. Balıkçılık sektöründe pazarlama ve yapının, kaynak yönetim politikası yoluyla iyileştirilmesi olarak sıralanmaktadır.

Aynı kaynaklarda, orta dönemde uyum için ise, aşağıdaki çalışmaların esas alındığı bildirilmektedir:

- i. Tarım ve kırsal kalkınma politikaları alanlarında mevzuat uyumu,
- ii. Gıda tesislerinde hijyen ve kamu sağlığında AB standartlarının uygulanması (ki burada et ve süt tesisleri öne çıkmaktadır),

- iii. Test ve teşhis olanaklarının iyileştirilmesi ve daha ileri düzeyde tesis edilmesi,
- iv. Ortak balıkçılık politikası mevzuatına uyum,
- v. Balıkçılık sektöründe kapasite artışının sürdürülmesi,
- vi. Balık ve su ürünlerinde kalite standardı ve güvenilirliğin sağlanması.

Bütün bu hususlar; orta dönemde bir taraftan kalite standartları, bitki ve hayvan sağlığı, laboratuvarlarda ve balıkçılık alanında kapasite gelişimi gibi konularda iyileştirme devam ederken, OTP ve Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) alanlarında mevzuat uyumunun istendiğini ortaya koymaktadır (Bayraç ve Yenilmez 2004).

TARIM SEKTÖRÜNÜN TOPLUMSAL SORUMLULUK İŞLEV VE ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN ÜLKELERE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarım sektörleri açısından gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan belirgin farklılıklar, doğal olarak uygulanan politikalarındaki farklılıkların bir sonucudur. Avrupa Birliğinde temel amaç, tarım ürünlerinde serbest dolaşımın sağlanarak ortak piyasaların oluşturulması ve birliğe dahil tüm ülkelerin tarımsal ürün ihtiyaçlarını karşılanarak AB'nin tüm tarımsal ürünlerde kendine yeterli hale gelmesidir. Türkiye'de tarımsal destekleme politikaları ile; ülke gereksinimlerine uygun optimum üretim deseninin sağlanması, üreticinin korunarak uygun gelir olanağına kavuşturulması ve böylece tarımın ülke ekonomisine olan katkısının artırılması amaçlanmaktadır. Türkiye'de tarımsal politikaların yürütülmesinde Tarım Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine, Dış Ticaret Müsteşarlığı başta olmak üzere yaklaşık 20 kuruluş için hizmet tanımlaması yapılmıştır. Bu kurumlar arasında sağlıklı bir koordinasyonun olmamasının yanı sıra, Türkiye'de iç içe geçmiş ve politik tercihlere bağlı bir tarım politikası uygulanmaktadır. AB tarımsal destekleme politikalarını, sağlıklı olarak yürüten müdahale kuruluşlarını güçlendirirken, Türkiye bu görevi yapan TMO, TEKEL, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. vb. kurumlarını özelleştirmekte ya da tasfiye etmektedir. AB'de destek kurumları tek ve merkezi olup, ürünlerin kalitesi ve bölgenin gelişmişlik düzeyine göre ayarlanabilir iken, Türkiye'de dağınık yapılı ve ürün çeşidine göre değişen, ürün kalitesi ve bölge gelişmişliğini dikkate almayan bir politika söz konusudur. Türkiye'deki zayıf üretici

örgütlenmesine karşın, AB’de güçlü bir örgütlülüğün bulunması ve kapsamlı yapısal politikaların uygulanması tarım politikalarında bir üstünlük sağlamaktadır (Bayraç ve Yenilmez 2004).

Toplumlardaki beslenme alışkanlıklarının, coğrafi koşullar ve kültürel faktörler nedeniyle önemli farklılıklar göstermesi, ülkelerin gıda ihtiyaçlarını dışarıya bağımlı olmadan kendi kendilerine karşılanması ve sektörde verimliliği arttırmak amacıyla, devletin desteği ve koruması altında kapsamlı tarım politikaları oluşturmaya yöneltmiştir. Ülkeler açısından; nüfuslarının sağlıklı ve dengeli beslenmesi ve gelecek nesillerin sağlıklı olması, çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunarak sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın sağlanması, iç ve dış piyasada rekabet gücü yüksek ürünlerin üretilerek, üretici gelirlerinin artırılması ve tarımsal alt yapının iyileştirilmesi için, gerekli olan politika ve araçların belirlenerek uygulanması, giderek önem kazanmaktadır. Tarım sektörünün ekonomideki önemi, bu sektörün yerine getirmesi beklenen işlevlerinden kaynaklanmaktadır. Bu işlevlerin başında, toplumun gıda ihtiyacını karşılaması yer almaktadır. Buna ek olarak sektörün, tarım dışı sektörlerle hammadde üretme, sağlıklı işgücü sağlama ve kalkınmanın finansmanını sağlama gibi işlevleri de bulunmaktadır. Bu çerçevede de Türkiye özelleştirme yerine, özellikle verimlilik ve rekabet gücünün artmasını sağlayacak etkin teknoloji kullanımı ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi gibi tarım ürünleri fiyat ve maliyetlerinin topluluk fiyatlarına yaklaştırmaya yarayacak politikalarına ağırlık vermelidir. Bu durum topluluk tarımına uyumun yanı sıra küreselleşme çerçevesinde, serbest ticaretin giderek daha egemen olacağı dünya tarımına uyum için de zorunludur. Aksi takdirde Türk tarımı, gerek AB gerek dünya tarımı karşısında ciddi bir rekabet sorunu yaşayacak, kısa dönemde telafisi mümkün olmayan sorunlarla karşılaşabilecektir. Türk tarımı, uzun dönemde, yukarıda belirtilen iyileştirmelerin sağlanması ile ancak, AB ve dünya tarımı ile belirli bir rekabet gücüne ulaşabilecektir. Türk tarımında yapısal bir değişikliğin meydana gelmesi, tarımsal işletme alanlarının büyümesi ve modern tekniklere geçilmesiyle mümkündür. Bu sebeple, tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle nüfusun kaymasını planlı bir şekilde teşvik etmek ve toplam istihdam içinde tarımsal istihdamın payını gelişmiş ülkelerdeki seviyesine indirerek, sektördeki gizli işsizleri üretici konuma getirmek ve üretimde verimliliği arttırmak gerekir (Bayraç ve Yenilmez 2004).

Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşirken tarımı bırakmayı seçmesi ise,

dünyayı büyük bir gıda kriziyle karşı karşıya bırakabilir. Tarım çok uğraş isteyen, ancak yüksek getirisi olmayan bir sektör olarak görünse de, bir ülkenin kendi kendini idame etmesinin temel şartıdır. Kaliteli gıda üretimi ve çevrenin korunması için, Türkiye gibi tarım ülkelerinin değerlerini koruması; hem ülkemizin, hem de dünyanın yarınları için büyük önem taşımaktadır. Net istatistik verilerine ulaşmak zor olsa da, Türk nüfusunun yaklaşık yüzde 30'u tarımla uğraşmaktadır. TÜİK'in Kasım ayı işsizlik verilerine göre; sanayide istihdam düşerken, tarım istihdamı yükselmiştir. Batı Avrupa'da ise bu oran %5'lerdedir. Türkiye'nin ise, sürdürülebilir tarım alanında pozisyonunu koruması, tarım nüfusunun geleceği ve de Türkiye'nin kendine yeten bir toplum olması için kilit önem taşımaktadır. Sürdürülebilir tarım sayesinde ülke, kendi yerel kaynaklarını kullanarak sağlıklı ve güvenli yerel besinlere daha uygun fiyatlar karşılığında ulaşabilir. Nitekim **Via Campesina Europa** (VCE) çiftçilerin uluslararası mücadelede sesi olup, söz konusu örgüt, aile çiftçiliğinin var olmasının topluma, çevreye ve sağlıklı beslenmeye faydalarının üzerinde dururken, sürdürülebilir tarımın yarınını belirleyecek etmen olduğuna dikkat çekmektedir. Via Campesina Europa'nın Avrupa Tarım ve Gıda Deklarasyonu'nun tanımlayıcı maddeleri şöyledir (Anon. 2010):

1. Gıdayı sadece bir mal olarak değil, evrensel bir insan hakkı olarak görür.
2. Avrupa için gıda ve hayvan yemi üretmeye öncelik verir ve uluslararası ticaretin eşitlikle, sosyal adalet duygusuyla ve ekolojik sürdürülebilirlik ilkesiyle yürütülmesini sağlar.
3. Enerji yoğun ve çok işlenmiş gıdaların, doymuş yağların ve etin daha az tüketildiği bir sağlıklı beslenme modelini destekler. Sebze, meyve, tahıl ve baklagil temelli beslenmeye doğru yönlendirirken, farklı kültürel beslenme alışkanlıkları ve geleneklerine saygı duyar.
4. Avrupa'da çok sayıda çiftçinin gıda üretimi yapmasına ve tarlalarını sürdürmelerine öncelik verir. Buna, çiftçiler için adil gelir ve tüketiciler için adil fiyat sağlayan adil ve güvenli çiftlik ücretleri olmadan ulaşamaz.
5. Orta ve Doğu Avrupa'da tarım üreticileri ve çiftçiler için adil, ayrımcı olmayan koşulların sağlanması için çalışır ve toprağa erişim koşullarının adil ve eşit olmasını destekler.
6. Yerel ve küresel bir çevreye saygı gösterir, toprak ve su gibi sonlu kaynakları korur ve biyo-çeşitliliğin artması için çaba sarf eder ve hayvan varlığına saygı gösterir.
7. Tarım ve gıda üretiminin GDO'lu olmadığını garanti eder ve

çiftçilere ait yerel tohumlar ile gıda kültürlerindeki yerel türlerin çeşitliliğinin artmasını destekler.

8. Endüstriyel tarım yakıtlarının kullanımı ve üretimini desteklemeyi durdurur ve genel olarak taşımanın azaltılması konusuna öncelik verir.

9. Gıda zincirinde saydamlık sağlayarak vatandaşların gıdanın nasıl üretildiğine, nereden geldiğine, ne içerdiğine ve nihai fiyatın neleri kapsadığına dair bilgi sahibi olmalarını temin eder.

10. Gıda işleme ve perakende sektöründeki enerji yoğun yapıyı, neyin üretileceği ve tüketileceği konusunda bu yapının önemini azaltır; üretici ile tüketici arasındaki mesafeyi kısaltan gıda sistemlerini destekler.

11. Tüketicilerin gıdalarıyla ve o gıdaları üreten üreticilerle yeniden ilişkiye geçmesini sağlayan yerel, mevsimsel, yüksek kaliteli ürünlerin üretilmesini ve tüketilmesini teşvik eder.

12. Çocukların sağlıklı ve besleyici gıdanın üretimi, hazırlanması ve bu gıdalardan zevk alınması konusunda temel bilgi ve becerileri kazanabilecekleri bir eğitim alabilmeleri için kaynaklarını ayırır.

AB Tarım Müzakerelerine ilişkin değerlendirme toplantısında belirtirildiği üzere; tarım ve hayvancılık alanındaki uyum için zaman, para ve yetmişmiş insana ihtiyaç duyulmaktadır ve özellikle tarım ve hayvancılığımızın kayıt altına alınması için bir veri tabanı oluşturulması gerekmektedir. Konunun zorluğunun mevzuat sayısının çokluğundan ziyade, ülkemiz ile AB tarımı arasındaki yapısal farklılıkların derin olmasından kaynaklandığını, öncelikle günlük politikalardan vazgeçilmesi ve ileriye dönük bir tarım stratejisi belirlenmesinin şart olduğunu, referans alınacak politika doğrultularının ve parametrelerimizin ortaya konulması, çiftçilerin mutlak surette müzakere sürecine dâhil edilmesi gerektiği, ancak bunun kim tarafından ve ne ölçüde yapılabileceğinin belirsiz olduğu ifade edilmiştir. Kamuoyu ve halkla ilişkiler boyutuyla konunun önemine dikkat çekilmiş, AB konusunun ve yapılan çalışmaların topluma çok net ve şeffaf bir şekilde anlatılması ve toplumun çeşitli kesimlerinin temsilcileri ile bağlantı kurulması gerektiği, tarımla ilgili fotoğrafın çıkartılması, güçlü ve zayıf yanlarımızın ortaya konması ve ortaya çıkacak işgücü fazlasına bir çözüm bulunması gerektiği belirtilmiştir. İlgili müzakere heyetinde yer alacak kişilerin, siyasi bir kimliğe sahip olmaktan çok, tarafsız ve teknik bakımdan donanımlı kişiler olması gerektiği ifade edilmiştir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın kamuoyu nezdindeki olumsuz imajının değiştirilmesi, müzakere sürecinin şeffaf biçimde yürütülerek kamuoyuna sürekli bilgi

verilmesi, envanter çalışması yapılması ve veri bankası oluşturulması gerektiğini, gerek yurtiçinde gerekse AB ülkelerinde bir tanıtım kampanyası yürütülmesinin faydalı olacağı ve tarım politikalarının ülkemizin makro-ekonomik gerçekleri ile bağdaşmasının öncelikli olduğunu vurgulanmıştır (Anon. 2005).

Tarım alanında ülkemizde ve Avrupa'da sektörü, çalışanlarını ve tüketicileri korumak için aktif rol oynayan STK'lara ihtiyaç vardır. Türkiye'deki çiftçilerin sorunlarına çözüm bulmayı ve sürdürülebilir tarıma hedefleyen yeni bir sivil kuruluş desteği 81 ilde teşkilatlanmaya başlamış, birkaç ay önce kurulan Tarımsal Kalkınma Derneği iyi tarım uygulamaları, meyve sebze rezidü (tarım ilacı kalıntısı), organik tarım ve GDO gibi konularda üretici ve tüketiciye destek vermeyi hedeflemektedir. Bu derneğin amaç ve faaliyetleri çerçevesinde; tarım sektörünün sorunlarına yeni bir güç ve vizyonla çözüm bulmak, üretimde kalite ve verimi arttırmanın yanında, gıda güvenliği ve çevreye duyarlılık konusunda üretici ve tüketicileri eğitmek önceliklendirilmektedir. Türkiye sürdürülebilir tarımın sağlanması konusunda kendi değerlerine sahip çıkmalı, bir miras yaklaşımıyla koruyarak, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmelidir. Yine AB'nin artık üretim sorununu çözdüğü ve arz fazlasını ortadan kaldırmaya çalıştığı, bu sebeple destekleme politikalarımız arasında temel farklılıklar olduğu, benzer sorunların AB'nin daha önceki genişlemelerinde de yaşandığı, ancak artık AB bütçesinde tarıma ayrılan payın azaldığı ve yaklaşımların değiştiği, bu yüzden de ülkemiz için koşulların daha zor olacağı belirtilerek, özellikle hayvancılık alanındaki farklılıkları gidermek, kayıt dışılığı önlemek, sağlıklı ve hijyenik üretimi desteklemek gerektiği, aynı zamanda mukayeseli üstünlüğe sahip olduğumuz sektörleri ve zayıf - güçlü yanlarımızı belirleyerek, müzakerelerdeki tutumuzu da bu değerlendirmelerin üzerine yapılandırmak gerektiği ifade edilmektedir. Son yıllarda AB'de giderek ön plana çıkan gıda güvenliği ve izlenebilirlik konusunda, gıda güvenliği kavramının, 'Risk Değerlendirmesi' boyutuyla ele alınması gereği, bunun için gerekli altyapının oluşturulması zorunluluğu vurgulanmaktadır. Kaynak aktarımı kadar, kaynakların kullanımı ve sürekliliği ile idari yapılanmanın da önemli olduğunu ve müzakere heyetinde devamlılığının sağlanmasının önemi yanında; veterinerlik, bitki sağlığı ve gıda konularına öncelik verilmesi gerektiği ve bu konularda müzakere olmadığı, ayrıca tarımda verimimizin söylenildiği kadar kötü olmadığı, AB'nin potansiyel pazarlarının da dikkate alınması gerektiği, bu talebin ne kadarını ve hangi ürünlerden karşılayabileceğimizin hesaplanarak, pazarlama ve rekabet

şansımızı saptamamız gerektiği ifade edilmektedir. Topraklarımız ve doğal kaynaklarımız bakımından avantajlı olduğumuz, topraklarımızın verimini ve işgücü potansiyelimizi belirlemek bakımından da analizler yapılması gerektiğine de işaret edilmektedir. Bakanlık bünyesinde idari, mekansal ve zihniyet olarak bürokrasiden arındırılmış bir birimin acilen kurulup tam zamanlı olarak çalışarak, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve su kullanımı konusunda bir grubun çalışması gerektiğini belirtilerek, tarımdaki nüfus baskısı ile ilgili görüşler açıklanmaktadır. Tarım sektörünün reform ihtiyacında olduğu bir dönemde, konunun sadece AB üyeliğinin gerekleri gibi anlaşılmasının üzücü olduğu, AB üyeliği olsa da olmasa da tarımın sorunlarının tartışılması gerektiği bildirilmektedir. Kaynakların sınırlı olmasının evrensel bir sorun olması nedeniyle, verimli kaynak kullanımının önemine, verimliliğin sağlamanın ve kayıt dışılığın önlenmesinin, geçmiş deneyimlerden ve yurt içi ve dışı danışmanlardan yararlanılmasıyla, Sivil Toplum Örgütleriyle ortak çalışılmasının gereğine dikkat çekilmektedir. Tarım alanında AB'ye uyum açısından sosyal ve siyasal boyutun da önemli olduğu belirtilerek, bilgiye sahip olmanın yanı sıra - bilginin uygun yerlere ulaştırılmasının da gerekli olduğuna değinilerek, basının doğru bilgilendirilmesinin, kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından en etkin yol olduğu ve sadece iç kamuoyunun değil, AB kamuoyunun da bilgilendirilmesinin de önemi vurgulanmaktadır (Anon. 2005).

Yine AB Tarım Müzakerelerine Hazırlık Süreci Toplantısındaki genel değerlendirme özetlemesine göre (Anon. 2005);

1. AB ile tarım müzakerelerinin göreceli olarak uzun geçecek olmasının nedeni, Türk tarımı ile AB tarımı arasındaki yapısal farklılıkların olmasıdır.

2. Türkiye AB'ye üye olduğunda nasıl bir tarımsal yapıya sahip olması gerektiğine dair bir fotoğrafı ortaya koyabilmek gereklidir.

3. Katılım müzakereleri, işbirliği ve ortaklık ruhu ile yürütülerek bunun için çalışılmalıdır.

4. Mevzuatın taranması ve uyarlanmasının yanında uygulanması da önemlidir.

5. Müzakere hazırlık çalışmalarına zaman geçirilmeden başlanmalıdır.

6. Bu süreçte personelin eğitimi en önemli konulardan biridir. Müzakere sürecine katılacak personel; uzmanlık, yabancı dil ve müzakere yöntemleri alanlarında eğitilmelidir.

7. Türk tarımı kayıt altına alınmalıdır. Bu kapsamda acil olarak tarımsal istatistikler ile tarımsal veri tabanı sağlıklı bir şekilde oluşturulmalı ve geliştirilmelidir.

8. Son genişleme dalgasıyla birlikte 1 Mayıs 2004 tarihinde birliğe katılan üye ülkelerin katılım sürecindeki tecrübeleri göz önüne alınmalı ve bu ülkelerin geçirmiş olduğu müzakere süreci incelenmelidir.

9. Müzakerelerde Baş Müzakerecinin yanı sıra çalışma grubu üyeleri de belirlenmelidir. Çalışma grupları arasında gerekli koordinasyon ve iletişim sağlanmalıdır. Uzmanlığa önem verilmelidir. Tarım müzakereleri ürün bazında yürütülmekte olduğundan, çalışma gruplarının oluşturulmasında da bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

10. Tarım sektöründe verimlilik ve rekabet gücüne önem verilmelidir.

11. Kamuoyunun bilgilendirilmesi önem arz etmektedir. Ülkemizdeki tarım kesimi uyum konusunda hazırlanmalıdır.

12. Müzakereler sürecinde sivil toplum örgütleri ve meslek kuruluşları ile sürekli işbirliği halinde çalışılmalıdır.

13. Tarım müzakereleri hem Türkiye hem de AB için aynı zamanda siyasal boyut da içermektedir.

14. Müzakerelerin başlaması ile birlikte, AB ile tarım ürünleri ticaretimizin liberalizasyonu konusu gündeme gelebilecektir. Bu konuda şimdiden gerekli hazırlıklara başlanmalıdır. Türkiye’de tarım hukukçusu yeterli sayıda değildir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarım hukukçularının yetiştirilmesine imkan sağlamalıdır.

15. Müzakerelere çiftçi örgütleri aktif bir şekilde dahil edilmelidir.

16. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının müzakere sürecinde dışa dönük boyutu güçlendirilmelidir.

17. Türkiye, tarım konularında ihtisas sahibi yabancı uzmanların deneyimlerinden yararlanmalıdır.

18. Bu toplantıda belirlenen ortak görüşler daha sonra sivil toplum kuruluşlarının da katılacağı konu bazındaki çalışma guruplarında detaylı olarak tartışılmalıdır.

19. Uyum süreci içerisinde belli hayvan hastalıklarının kontrol ve eradikasyonu sağlanmalı, bitki sağlığı, ürün kalitesi ve gıda güvenliğine ilişkin gerekli önlemler alınmalıdır.

20. Su ürünleri ve balıkçılık alanlarında AB müktesebatına uyum yönünden gerekli düzenlemelere öncelik verilmelidir.

21. Tarım ürünleri fiyatlarımız ve korumalarımız AB ile mukayese edildiğinde çok yüksektir. Bu fiyatların tedrici olarak azaltılması konusunda gerekli önlemler alınmalıdır.

22. Tarımla ilgili kuruluşların çoğu AB ülkesinde olduğu gibi tek bir bakanlık çatısı altında toplanmalıdır.

23. AB üyeliğine hazırlanma sürecinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin sosyal güvenlikleri sağlanmalıdır.

ÇEVRE VE GIDA GÜVENLİĞİ AÇISINDAN TARIMIN SOSYAL SORUMLULUĞU

1990'lı yıllarda gıda güvenliği ve çevre bilincinin gelişerek bir baskı unsuru haline gelmesi sonucu, 1993-2000 yılları için uygulamaya konulan 5. Çevre Eylem Programı, AB'nin tüm politikalarının çevre koruma ile bütünleştirilmesi için bir çerçeve oluşturmuştur (Günaydın 2006).

Gıda güvenliği programı günümüzde bir toplumsal sorumluluk ve zorunluluk olarak da ele alınmaktadır. Gıda güvenliğiyle birlikte sağlanabilirlik, sürdürülebilirlik, ve sağlık güvenliği gibi temel koşulların da yakalanması gereği de tarım açısından çok önem taşımaktadır. Bütün bu güvenilirlik özellikleri, gıdalarda bozulmalarla oluşan sorunların da; bireysel, toplumsal sorunların, sosyal ve ekonomik sorunların ortadan kaldırılması bakımından evrensel boyutta temel bazı stratejiler benimsenmiştir ki, bu stratejiler içerisinde “tek bir pazar, tek bir yasa” ilişkisiyle de uluslararası bir takım gereklilikler, temel politikalar olarak alınmıştır. Bu temel politikalar içerisinde özellikle gıda ile ilgili standartların merkezileştirilmesi, tüm üye ülkelere hizmet verilmesi, toplumsal olayların birlikte çözümüne yönelik özellikle veri bütünleştirilmesi gibi temel yaklaşımlar yanında, “anahtar fırsatlar” dediğimiz; gıda hijyenine ait kodeksler, risk yönetim sistemleri yaklaşımı, tehlike analizleri gibi temel kavramların da önemi büyüktür. İyi bir beslenmeyi de yakalayabilmek için temel faktörler dediğimiz; potansiyel kaynaklar, insan, çevre ve teknolojiden hareketle, bunların politik, ekonomik, sosyal ve kültürel çevre bütünlüğü altında, özellikle kaynak kontrol ve yönetimine dayalı bir kurumsallaşma kapasitesi yakalanmak suretiyle, devamlılığın istenilen faktörlerle bütünlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede özellikle sağlık, eğitim, aile koruma programları, kaliteli ve uygun gıda kaynaklarının sürdürülebilirliği kapasitesini de bir arada gerçekleştirmek gerekir. Bütün bunlarla birlikte

hastalıklardan arınmış, uygun gıdaların kullanımı ve özümsemesi, ulaştırma, taşıma, ya da *yetkinleştirme kapasitesi ve büyüme kapasitesi sağlanmış, verimli ve iyi bir işlevsel beslenmeye ulaşmak* mümkün olabilecektir. Gıda güvenlik politikasında; özellikle *doğaya ve ticaret koşullarına uygunluk, gelecek için üretim güvencesi, resmi hükümlere veya normlara uygunluk ve tüm çalışanlarca kabul edilen bir gereklilikle bir sistem bütünlüğünün* ifadesi de söz konusu olmalıdır. Bunu bir iyi planlama ve uygulama takip etmelidir. Bu planlamayla hem organizasyon, hem de ürün işlem bütünlüğünün planlanması söz konusu olmalıdır ki, tüm bu faktörler diğer yan faktörlerle birlikte denetimde kontrol edilebilecek temel unsurları oluşturmaktadır. Buna göre, yönetim sorumluluğu kapsamında organizasyonel yapılanmanın, yürütme – yenileme - uygulama ya da geliştirme kavramlarının, ürün ve yöntemlerle analizlerin bütünleştirilerek, kalite güvencesi için temel alınmalıdır. Daha iyi tarım - yetiştiricilik ve pazarlama sistemleri ile gıda kayıplarının engellenmesi ve gıda işlemenin iyileştirilmesi olanakları geliştirilmelidir. Bu bağlamda tarımsal politikalar; daha iyi gıda kaynaklarının temini, üretim – işleme – dağıtım ve pazarlama açısından, etkin, geliştirici ve doğrulayıcı nitelikleri ile güçlendirilmeli, uygun–dengeli beslenme yönünde geliştirilmelidir. Bu bakış açısıyla tarım ve sağlık politikalarında ortaklaşa hareket stratejisiyle hareket edilmeli; uygun bir gıda kalite güvencesi sağlamaya, güvenceyi tüm gıda zincirine yaygınlaştırmayı esas almaya, “hasat, muhafaza, işleme, koruma ve pazarlama” evrelerinde yer alan üretici ve işleyici kesimleri bir arada hareket etmeye yönlendirici ve zorlayıcı nitelikte olması sağlanmalıdır (Topal 2004, 2006).

Çevre ve gıda güvenliği ülkelere göre, özellikle sağlık ve siyasi güç noktasında önem arz etmektedir. Ancak günümüzde dünya gıda sektörü, çokuluslu şirketlerin egemen olduğu büyük bir tröst konumundadır. Bu şirketlerin tüm dünyada ürettiği ve pazarladığı ürünlerin kullanımı, günümüzde hızla artmakta ve oldukça sık olarak gıda sektörü tarafından kullanılmaktadır. Açlığa çare kandırmasıyla, gıdalarda genetik müdahaleler yapılarak verim artışının savunulduğu günümüzde, bunun tamamen ticari kaygılardan kaynaklandığını ve GDO’lu ürünlerin bu noktada gıda güvenliğini sarstığı savunulmaktadır. Bu maddelerinin içerikleri açısından tüketici bilinçlendirilmesi de zorunluluk halini almaktadır. Türkiye’de uluslararası piyasalardan daha yüksek maliyetle şeker üretildiği iddiaları olmasına karşın bunun gerçeği yansıtmadığı da bir gerçektir. Bu da şeker fabrikalarının özelleştirilmesi eleştirisini haklı

kılmaktadır. Nitekim bu asılsız gerekçelerle Türkiye'ye nişasta bazlı şeker üretimini teşvik amaçlı GDO'lu ürünler ithal edildiği de bilinmektedir. Ekonomik kalkınma mücadelesi veren ülkeler açısından iki faktör önemli yer tutmaktadır. Bunlardan ilki, tarımsal üretim bakımından kendi kendine yeterli olabilmek, diğeri ise sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde kaynakları bakımından dışa bağımlı olmamaktır. AB' deki uygulamaların aksine; ülkemizde marketlerde satılan ithal ürünlerin üzerindeki etiketler, tüketicilerin anladığı dilde ve yeterli değildir. Kaynağında bu ürünlerde denetim yoktur. Gıda maddeleri ve katkı maddelerinin menşeleri ve oranları bilinmemektedir (Ağırnaslıgil 2009).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemiz içinde, GDO'ların insan sağlığına olabilecek etkileri de hesaba katılarak, kullanımı ve doğaya salınımında doğacak risklerin kontrolü, yönetilmesi ve düzenlenmesi ile bu ürünlerin kullanıldığı gıdaların denetlenmesi için bir sistem kurma ve bunu sürdürme yükümlülüğü söz konusudur. Üretildiği veya ihraç edildiği ülkelerde GDO'ların yoğunluğunun artması durumunda oluşturabileceği istila, gen kaçıışı ve dağılımı, suni seleksiyon, toksik metabolitlerin üretimi gibi riskler, geleneksel çeşitlerin kaybı, genetik erozyon ve arazi bozulması, alıcı ortamlara dış girdilerin artması ve sosyo ekonomik yapının bozulması gibi sonuçlar doğurabileceği noktasında ciddi endişeler vardır. GDO'larla ilgili Avrupa topluluğu ve OECD ülkelerinde ciddi tedbirler ve biyogüvenilirlikleri noktasında denetimler yapılmakta, mevzuatlar konmaktadır. GDO'ların üretimi noktasında en büyük ilgiyi ve yatırımı büyük sermayeli çok uluslu şirketler aşırı verim ve yüksek kar amacıyla yapmaktalar, büyük kısmı ABD kökenli bu şirketler gittikleri ülkelerin tarımcılarından büyük tepki almakta ve protestolara uğramaktadırlar. Neticede transgenik ürünlerin ülkemiz içinde ciddi riskler taşıdığı tartışmasızdır. Özellikle Nişasta Bazlı Şeker (NBS)'lerin üretiminde kullanılan ithal mısır'ın GDO'lu ürünler kapsamında olduğu ve ülkemizde üretilen tatlandırıcılarda kullanıldığı bilinmektedir. Dünyada özellikle gelişmiş ülkelerin tüketicilerinin sağlıklı beslenmeye ve dolayısıyla "organik tarım" ürünlerine olan taleplerinin gittikçe arttığı göz önüne alındığında, ülkemizin tarımsal ürün ihracatında gelecekte bir sorun yaşanacağını tartışmamız gereklidir (Ağırnaslıgil 2009).

Öte yandan transgenik ürünlerin dünyada en çok üretildiği ABD'de bile, transgenik olmayan ürünler borsada çok yüksek fiyattan işlem görmektedir. Transgenik bitki üretiminin insan, hayvan ve çevre üzerindeki

olumsuz etkileri yanında, ülkemizin tarımsal ürün ihracatına yapacağı olumsuz etkilerini de hesaplamak zorunda olduğumuzu unutmamalıyız. Bu kapsamda değerlendirilmesi gereken diğer önemli bir konu ise; zengin bitki gen kaynaklarımızın korunmasıdır. Transgenik bitkilerden olabilecek gen kaçışları ile ülkemizin gen kaynaklarında telafisi mümkün olmayacak zararlar ortaya çıkabilecektir. Genetik yapısı değiştirilmiş, yani GDO'lu, transgenik ürünlerin, özellikle kendi yabancı akrabalarının (genetik kaynakların) olduğu çevrelerde genetik kirlenmelere neden olduğu ve genetik kaynaklara zarar verdiği iddia edilmektedir. Dünya çapında Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevreler bu konuda oldukça duyarlı davranmakta; gelişmiş ülkelerin hükümetleri de gen kaynaklarını korumak için transgenik çeşitlerin üretimine ya izin vermemekte ya da sınırlamalar getirmektedirler (Topal 2007, Topal ve Atay 2008).

Nitekim 'Yeşil Devrim' diye lanse edilen endüstriyel tohum çeşitlerinin kendiliklerinden verimli olduğunu söylemek yerine, bunların kimyasal gübrelere olumlu karşılık verdiklerini söylemek daha gerçekçidir. Ancak bunlar hastalık ve zararlılara daha dayanıksız olup, yüksek dozda tarım ilacına ihtiyaç göstermekte, aynı zamanda da daha çok suya ve daha iyi toprağa ihtiyaç duymaktadırlar (Topal 2007, Özkaya ve ark. 2010).

Yine GDO'lu mısır, pamuk, soya ve kanola gibi GDO riski taşıyan ürünlerin fazla miktarda ithal edildiği bilinmektedir. Dünyanın bazı bölgelerinde açlıkla mücadele sürerken, bir yandan da gelişmiş ülkelerin toplumsal yaşamında meydana gelen değişikliklerle, insanlarda sağlık sorunları ve kilo fazlası problemi oluşmuştur. Ayrıca bu ülkelerin birçoğunda, özellikle de içeceklerde tabii şeker olan pancar şekeri yerine, karbon bağlarına müdahale edilerek, karbon bağ yapısı değiştirilerek elde edilen izoglikoz-früktoz şurubu vb. ile tatlandırılan gıda ve içecekleri tüketen ülkelerde aşırı şişmanlık (obezite) felaket düzeyine gelmiştir. Başta ABD olmak üzere bu gibi ülkelerde sağlık harcamalarına ayrılan kaynağın önemli bir bölümü aşırı şişmanlıkla mücadele için kullanılmaktadır. Halen tarım ürünlerinin klasik ıslah yöntemleri ve doğal üreme-çoğalma süreçleri dışında kalanlarının ülkeye sokulmasından, genetik modifikasyona uğratılmasından, diğer bir ifade ile DNA'ları ile oynanmış transgenik ürünler olmasından ciddi endişe ve kaygı duymaktadır. Gerek NBŞ'in imalatında kullanılan ve transgenik mısır'dan üretildiği iddia edilen ürünlerin ve gerekse kimyasal tatlandırıcıların Türk Gıda Kodeksi ve AB topluluğu gıda mevzuatına uygunluğu ve denetimi noktasında büyük boşluklar vardır.

Ülkemizin gıda kodeksinin, AB gıda kodeksi ile hemen hemen birebir aynı olmasına karşın, üretim miktarlarının ve gıdalarda kullanım oranlarının tam olarak denetlenememesi sorunların ana kaynağını oluşturmaktadır. Tarımda teşkilatlı ve ne yaptığını bilen, planlı tarıma yönelik, ülke gerçekleri göz ardı edilmeden ve uygulanabilir politikaların oluşturulması zafiyeti önemlidir. 2007 yılında yaşanan gıda krizi ile birlikte tarım sektörünün önemi tüm kamuoyunca algılanabilir duruma gelse de, tarımın sorunlarının çözümünde uygulanan politikalarda kayda değer bir değişme olmamıştır. Oysa tarım sektörünün arzu edilen konuma gelememesi, dengeli bir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından da önemli bir sorundur (Ağırnaslıgil 2009).

Son 25 yıldır sürdürülen politikalarla, tarım sektörü ekonomik kalkınmamızda bir destek olmaktan ziyade, ekonomimizin sırtında bir yük gibi algılanır hale getirilmiştir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren yoğunlaşan kısa vadeli ve günü birlik uygulamalar yerine, çiftçimizin orta ve uzun vadeli sorunlarına el atarak, tarım sektörünü modern Cumhuriyetimizin kalkınmasının itici gücü ve ekonomik kalkınmamızın dinamosu haline getirme yolunda çok ciddi ve kalıcı adımlar atılması zorunludur. Hiçbir alanda milli güvenliğimizi tehlikeye düşürecek şekilde dışa bağımlı olunmamalı, özellikle de gıda konusunda kendi kendimize yeterli konuma tekrar gelebilmenin gerekleri yerine getirilmeli, artan nüfusumuza paralel bir şekilde gereken önlemler alınmalıdır. Tarım sektörünün düzeyini, en azından gelişmiş, ancak bize "*Tarımsal desteklemeleri azaltın*" diyen ülkeler seviyesinde tutabilmenin gerekleri yerine getirilmelidir. Çünkü hiçbir ülke, ülkesindeki önemli bir istihdam alanını yok sayarak, gelişmesini sağlayamaz. Bu yolda ısrar edilmesi durumunda ise, ülke olarak önemli sosyal problemlerle karşılaşmamız da kaçınılmaz olacaktır. Üstelik sağlıklı ve dengeli beslenme konusunun gün geçtikçe insanlık için önemini artırması da, tarım sektörünün ihmal edilmesinin savunulacak hiçbir yanının olmayacağını göstermektedir. Tarım sektörünün desteklenmesiyle, nüfusumuzun önemli bölümü kendi bölgesinde üretici durumunda tutularak, hem iç göç gibi pek çok problemimizin kaynağı olan hususlar çözülecek, hem de bu geniş kesimin atılıktan kurtarılarak oluşturduğu önemli bir işgücünün ekonomiye kazandırması sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Ağırnaslıgil, T. 2009. Güçlü Tarım-Güvenli Gıda Perspektifinde Pankobirlik Modeli. *Ulusal Tarım Kongresi. ATO salonları – Ankara, 23 Aralık 2009.*
<http://www.pankobirlik.com.tr/portal/index.php?p=news&newsid=98>.
- Anon. 2005. AB Tarım Müzakerelerine Hazırlık ve Müzakere Süreci Üzerine Tartışma Toplantıları, I. Tarım Bakanlığı, 29 Ocak 2005, Ankara.
http://www.tarim.gov.tr/Files/AB_Tarim/abbasintop_dosyalar/toplanti_1.htm
- Anon. 2010. Değişim Yelpazesi: Sürdürülebilir tarım için el ele verelim. 02.03.2010 - http://www.dunyagazetesi.com.tr/surdurulebilir-tarim-icin-el-ele-verelim_79838_haber.html?
- Arabacı, A. 2005. "Avrupa Birliği'ne Üyelik Müzakereleri Sürecinde Tarım Sektöründeki Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi", II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale - Türkiye, October 2005, pp. 209-214. <http://www.fatih.edu.tr/~aarabaci/pdf/AvrupaBirligi.pdf>
- Bayraç, H. N. ve Yenilmez, F. 2004. Tarım Sektörünün Yapısal Aanalizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası. 23s.
<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/06.pdf>, www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci2.doc
- DPT, 2003. Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi: (14 Nisan 2003 Tarihinde AB Konseyi Tarafından Kabul Edilen Nihai Metin). 23s. Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Birliği ile İlişkiler Gn. Md.lüğü. Ankara, Nisan 2003. 23s. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kob/2003.pdf>
- Günaydın, G. 2006. Ziraat Mühendisleri Odası, AB raporunu değerlendirdi. Tarih: 10.11.2006 Saat: 11:17,
<http://www.gidasanayii.com/modules.php?name=News&file=print&sid=10601>
- Özkaya, T. Günaydın, G., Bozoğlu, M., Olhan, E., Sayın C. 2010. Tarım politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler. 7. ZMO Teknik Kongresi sunusu, 11 - 15 Ocak 2010. Milli Kütüphane, Ankara.
- Şen, A. ve Kaleli, N. 2002, Bilgi toplumu işletmelerinde Sosyal Sorumluluk. 1.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Tebliğleri, Kongre Kitabı 10-11 Mayıs 2002/Hereke-İzmit,
http://www.bilisim2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=131:blg-toplumu-letmelernde-sosyal-sorumluluk&catid=6:blg-toplumu&Itemid=19

Topal, Ş. R. 2006. “Gıda Güvenliğinin İnsan Sağlığı ile Etkileşimi” TükoDer- Ulusal Gıda Güvenliği Zirvesi. Mecidiyeköy Kültür Merkezi İstanbul, 17 Mayıs 2004.

Topal, Ş. 2006. “Çiftlikten Sofraya Gıda Denetiminde Multidisipliner Yaklaşım”. Dünya Gıda Günü Sempozyumu / 13-14 EKİM 2006. (Milli Kütüphane Konferans Salonu – Ankara. (TMMOB Gıda, Kimya, Ziraat Mühendisleri Odaları Yayını, Kozan Ofset, Ankara. ISBN 978-9944-89-355-8).

Topal, R.Ş. 2007. Değiştirilen: Gen mi, Sen mi, Evren mi? Yeni İnsan Yayınevi. ISBN 978-605-0001-00-6. 192s.

Topal, Ş. ve Atay, A. 2008. Transgenik Ürünler ve Ekolojik Tarım. s: 320-349. ‘Ekolojik /Organik Tarım ve Çevre. (Ed.: Ak, İ.)’ Ekolojik Yaşam Derneği (EKODER) Yayınları No:1. F. Özsan Matbaası. Bursa. 398s. ISBN 978-9944-0-199-0-3.

Yetkin İ. 2009. (Türkiye Ziraatçılar Derneği-TZD Başkanı) , "9.Ulusal Tarım Kongresi" Açılış Konuşması. 23 Aralık 2009. Ankara Ticaret Odası (ATO) Konferans Salonu. Ankara.

(<http://www.pankobirlik.com.tr/portal/index.php?p=news&newsid=98>)

Yiğitoğlu, B. 2010. Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Yigitoglu Economics Articles.

<http://www.yigitoglu.org/read/?art=4140>,http://www.insankaynaklari.com/i_kdotnet/icerikdetay.aspx?KayitNo=4915

Yıldız, Ü. 2008. Avrupa Ortak Tarım Politikası. (12-30-2008) <http://www.uyurgezer.net/avrupa-ortak-tarim-politikasi-t99408.html>.

ZMO. 2006. ‘Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı’na ilişkin ZMO’sının görüşü. 3 Kasım 2006.

http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=4603&tipi=5&sube=0

ZMO. 2007. Tarım sektöründe Ağ Tasarımı 2. Bölüm, Sektörel Gelişmeler, 162 sayfa. <http://www.devplan.org/Macro-eco/Bolum-2-2007.pdf>,www.pdfqueen.com/pdf/ta/tarim-sektorunde-ag-tasarimi_